

ΟΜΙΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

Το ελάχιστο απέναντι στο αδιανόητο

Σε κάθε επετειακή εκδήλωση τίθεται πάντα ένα αμείλικτο ερώτημα: Ποια είναι η σκοπιμότητα της;

Μια εύλογη απάντηση είναι ότι είναι μια εκδήλωση τιμής και μνήμης.

Του Μωυσή Ελισάφ

Πράγματι η σημερινή τιμητική εκδήλωση είναι αφιερωμένη στη μνήμη 6.000.000 Εβραίων της Ευρώπης στους οποίους συμπεριλαμβάνονται 60.000 Ελληνοεβραίοι και 2.000 αθώοι συμπολίτες μας που οδηγήθηκαν και εξοντώθηκαν στα στρατόπεδα του θανάτου. Κι αυτό είναι το ελάχιστο απέναντι σε εκείνους που χάθηκαν, σε εκείνους που βρέθηκαν στην καρδιά αυτής της μηχανής που συνέθλιψε ανθρώπινες ζωές. Είναι το ελάχιστο απέναντι στο αδιανόητο που όμως έγινε. Είναι το ελάχιστο απέναντι στη φρίκη που υπήρξε και τα όρια της οποίας υπερέβησαν κάθε φαντασία. Είναι το ελάχιστο απέναντι στο θρίαμβο της βαρβαρότητας που έκοψε στα δυο τον αιώνα που έδυσε: πριν από τότε και μετά από τότε. Είναι το ελάχιστο που οφείλουμε προς την αθωότητα που σταυρώθηκε προκειμένου να κυριαρχήσουν οι ένοχοι. Είναι πράγματι το ελάχιστο που έστω και περιοδικά πρέπει να θυμόμαστε.

Αλλά δεν αρκεί.
Μια σειρά ερωτημάτων εγείρονται που η απάντησή τους προκαλεί αμηχανία σε διοργανωτές και ομιλητές.

Έτσι, αλλού θα εστιάσω την προσοχή μου και θα αναρωτηθώ μαζί σας: Γιατί σ' αλήθεια πρέπει να θυμόμαστε;

Και πρώτα να σημειώσω το αυτονόητο: Ότι μας διαφοροποιεί από όλα τα άλλα έθνη το οφείλουμε στη μνήμη μας. Το προνόμιο της ευτυχίας ή της δυστυχίας μας καθορίζεται από τη λειτουργία της μνήμης. Είναι αυτή που αποθησαυρίζει μέσα μας τα τιμαφή της ζωής μας για να μας τα επαναφέρει είτε ως λιύτρωση είτε και ως μαρτύριο. Δίνει ιστορικό βάθος στην ύπαρξή μας και την ουσιώνει. Συχνά την υποτιμούμε αφήνοντας το προβάδισμα σε άλλες λειτουργίες του ψυχισμού μας, όπως είναι η κρίση, η βούληση, η φαντασία, η εμπειρία μας κ.λ.π. Και όμως: Μπορεί για μεθοδολογικούς λόγους να διαχωρίζουμε τις παραπάνω λειτουργίες. Το ακριβές ωστόσο είναι ότι πρόκειται για αδιαίρετο φυσικό χώρο στη βάση της ύφανσης του οποίου κυριαρχεί η μνήμη. Η κρίση μας συντίθεται αντιλήπτας μνημονικές εικόνες από τα βάθη της συνείδησής μας. Η εμπειρία μας νοηματοδοτείται και υπάρχει χάριν της μνήμης. Και είναι η μνήμη που προηγείται κάθε επιλογής, ιεράρχησης, αξιολόγησης και αξιοποίησης των οποίων δεδομένων. Ωραία λοιπόν, πρέπει να θυμόμαστε. Ο κίνδυνος ωστόσο και εδώ ελλοχεύει. Να οδηγηθούμε στον αναμνησιακό του τραυματικού γεγονότος, να εγκλωβιστούμε στη φρίκη του και τον άφατο πόνο των θυμάτων. Η αναπόφευκτη συναισθηματική ταύτιση με τα θύματα κυρίως όσων η ζωή τους έχει ανεξίτηλα χαραχθεί από τη βιομηχανοποιημένη γενοκτονία εκατομμυρίων αθώων μπορεί εύκολα να μετατρέψει μια τέτοια εκδήλωση μνήμης σε μια ανέξοδη ρητορεία, σε ένα ακόμα ανούσιο μνημόσυνο, σε ένα θρήνο.

Αντίθετα πιστεύω ακράδαντα ότι αυτές οι εκδηλώσεις οφείλουν να υπηρετήσουν, όπως ο Τοντόροφ υποστηρίζει, την παραδειγματική μνήμη που γονιμοποιεί τα τραύ-

ματα του παρελθόντος, τα χρησιμοποιεί ως παραδείγματα που μπορούν να αναχθούν σε γενικότερα διδάγματα και έτσι αυτή η μνήμη καθίσταται απελευθερωτική για τα άτομα και τις κοινωνίες και επιτρέπει να υπερβεί κανείς το γεγονός και να κατανοήσει ανάλογα φαινόμενα σε αντίθεση με την κυριολεκτική μνήμη που δεν μπορεί να ξεκολλήσει από το τραυματικό γεγονός, ούτε μπορεί να αναχθεί σε ένα γενικότερο επίπεδο αλλά το μηρυκάζει συνέχεια ανανεώνοντας το τραύμα, γενώντας αναπόφευκτα νέους φανατισμούς.

Οφείλουμε λοιπόν να αναλογισθούμε δημιουργικά για το ξετύλιγμα των αιτιωδών σχέσεων που οδήγησαν στη φρίκη. Και αυτό δεν είναι έργο των ιστορικών. Είναι προπάντων ύψιστο χρέος όλων μας. Και μάλιστα διαρκές χρέος γιατί διαρκεί είναι και οι κίνδυνοι που μας απειλούν. Και διαρκές είναι και η σωτηρία μας που είναι το έπαθλο του διαρκούς αγώνα μας.

Τα ιστορικά γεγονότα, όπως εν προκειμένω η Εβραϊκή Γενοκτονία, δεν είναι παρθενογένεση. Όλα έχουν τις αιτίες τους και όλων προηγείται η βοή της έλλειψής τους (η βοή των επερχόμενων γεγονότων, όπως προφητικά λέει ο Κωνσταντίνος Καβάφης).

Και ο πυρήνας αυτού του αποτρόχαιου εγκλήματος που σημάδεψε την παγκόσμια ιστορία είναι ο παμπάλαιος πολυποικίλος ευρωπαϊκός αντισημιτισμός, ο πυρήνας κάθε προκατάληψης σύμφωνα με τον Σ. Φρόυντ. Επομένως, τέτοιες εκδηλώσεις μνήμης οφείλουν να δώσουν μια τελεσιδική απάντηση στην αναβίωση και εδραίωση αυτού του παμπάλαιου αντιεβραϊσμού.

Ιδιαίτερα σήμερα μέσα στις συνθήκες σύγχυσης, θυμού, οικονομικής και όχι μόνο κρίσης, επιχειρείται μεθοδικά και στη χώρα μας η δαιμονοποίηση του ξένου, του αλλοθι, του διαφορετικού και τελικά η απόδοση ξανά όλων των δεινών μας στους Εβραίους εσαεί ως αποδιοπομπαίους τράγους. Και αυτό δυστυχώς δεν αφορά μόνο τη ναζιστική δεξιά που αποτελεί την τρίτη πολιτική δύναμη στη χώρα μας, και αυτό το γεγονός είναι από μόνο του τραγικό, αλλά και πολιτικούς άλλων κομμάτων που εκτοξεύουν αντισημικές κορώνες, επιχειρηματίες που δηλητηριάζουν την κοινωνία για την εξυπηρέτηση των στενών επαγγελματικών τους συμφερόντων, θρησκευτικούς λειτουργούς που από άμβλυνος αντί της αγάπης διδάσκουν το μίσος, δημοσιογράφους που επιδίδονται στην ακατάσχετη συνωμοσιολογία τόσο προσφιλή στην πατρίδα μας και ιδιαίτερα σε συνθήκες οξείας πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής κρίσης. Ορισμένοι με επιτηδεύματα κρύβουν το αντισημιτικό τους μένος με την εύλογη κριτική στην πολιτική ενός ανεξάρτητου κράτους, του κράτους του Ισραήλ και την Ισραηλινόπαθησιαστική τραγωδία. Ωστόσο, πολύ έγκαιρα ο Ζ. Αμερϋ έγραψε ότι ο αντισημιτισμός είναι μέσα στον αντισημιτισμό, όπως η καταίγδα μέσα στα σύννεφα.

Πράγματι, λοιπόν η παραδειγματική μνήμη και η ακριβής και αντικειμενική γνώση των ιστορικών γεγονότων είναι περισσότερο απαραίτητες σήμερα που βιώνουμε αυτή την πρωτόγνωρη κρίση και που είναι επικίνδυνα δελεαστικός ο πειρασμός να αναζητήσουμε τον υπαίτιο στον Άλλον, στον Ξένο... Η κόλασή μας είναι οι Άλλοι, είχε πει πριν πολλή χρόνια ο Σάρτρ. Ο Πρίμο Λέβι διατύπωσε την άποψη ότι πολλοί άνθρωποι ή λαοί συμβαίνει να θεωρούν περισσότερο ή λιγότερο συνε-

δητά ότι ο κάθε ξένος είναι εχθρός. Όταν η ανομοιογενής αθυσίδα αποτελέσει τη μέζονα πρόταση ενός συλλογισμού τότε στο τέλος της αθυσίδας είναι τα στρατόπεδα. Όμως οι Άλλοι, οι Ξένοι δεν είναι η κόλαση μας. Είναι οι συναγωνιστές μας. Οι διαφορετικοί δεν είναι αντίπαλοι. Είναι συμπολεμιστές μας. Που δεν μειώνουν τη δυναμική μας, αλλά την εμπλησιάζουν. Αν αυτό δεν το συναποφασίσουμε τότε το εφιαλτικό παρελθόν μπορεί να επιστρέψει στο μέλλον.

Ας επιστρέψουμε λοιπόν στη σημασία της μνήμης. Μια, έστω και στιγμιαία, απώλεια της μνήμης μας δεν θα μας εξέθετε μόνον στον κίνδυνο να ξαναβιώσουμε μια νέα φρίκη. Ταυτόχρονα θα μας συναριθμούσε και στους συνυπεύθυνους συντελεστές της. Τα ιστορικά γεγονότα συνεπώς δεν πρέπει να καταλήγουν στα βιβλία των ιστορικών ή και στο ελάχιστο χρέος ενός μνημοσύνου. Ή κι ακόμη να μετατρέπονται σε αχρείαστη διάξερο στην αμηχανία των ρητόρων. Δεν πρέπει καν να καταλήγουν. Λαοί που δεν θυμούνται αυτοκαταδικάζονται να οδεύουν στις ατραπούς της αβεβαιότητας. Αντίθετα, από την αναβίωση του παρελθόντος μπορούμε ασφαλέστερα να οδηγηθούμε στην επιβίωσή μας στο έτσι κι αλλιώς αβέβαιο και θορυβώδες μέλλον μας. Ίσως σήμερα περισσότερο από ποτέ άλλοτε που προβάλλουν ανερυθρίαστα οι απειλές μιας νέας βαρβαρότητας οφείλουμε να επαγρυπνούμε. Σήμερα που ο αχαλίνωτος ρατσισμός, η απροκάλυπτη ξενοφοβία και ο αντισημιτισμός πέρασαν πια από το στάδιο της εκκόλαψης και προχωρούν στην ανοικτή βία, οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε ότι δεν είμαστε απρόσβλητοι από μια πλημμυρίδα ρατσιστικής βίας.

Η μνήμη του Άουσιβιτς οφείλει να αποτελέσει τη συμβολική μνήμη ενάντια σε κάθε προκατάληψη, κάθε ξενοφοβία, κάθε ρατσισμό. Και για να γίνει γόνιμη η μνήμη δεν πρέπει να συρρικνωθεί στην έννοια του πένθους ενός μόνου λαού, πρέπει να αναχθεί σε συμβολική μνήμη ενάντια σε κάθε προκατάληψη.

Πολύ περισσότερο σήμερα που η οργάνωση των κοινωνιών μας τείνει προς μια δημοκρατία που εκ των πραγμάτων οφείλει να είναι σύνθεση των ομοιοτήτων, αλλά και των διαφορών. Και που, αν θέλει να είναι αποτελεσματική, βιώσιμη και ηθικά επικυρωμένη, οφείλει να προστατεύει ισόρροπα και ισότροπα τόσο τις δημόσια αναγνωρισμένες ομοιοότητες, όσο επίσης και τις δημόσια αναγνωρισμένες διαφορές. Κυρίως όμως οφείλει με τη συμβολή, αλλά και τη διαρκή ευθύνη όλων να θωρακίζεται με θεσμούς τέτοιους που να αποκλείεται εκ των πραγμάτων στο μέλλον ο ένας ή λίγοι να μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν σε βάρος των πολλών. Και τούτο γιατί, σύμφωνα και με τον πλεον αρμόδιο κλασικό λόγο, «Μέγας ουν ο κίνδυνος βούθουθαί ά μη δει τον ά βούθηται ποιείν δυνάμενον».

Το κείμενο αποτελεί την ομιλία του Καθηγητή Παθολογίας και Προέδρου της Ισραηλινικής Κοινότητας Ιωαννίνων Μωυσή Ελισάφ στην εκδήλωση για την Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος την Παρασκευή στο Πνευματικό Κέντρο